ZÂRİYÂT

﴿٥١﴾ سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

«وَالذَّارِيَاتِ» Sûresi Mekkiyyedir.

Âyetleri - Altmıştır.

Kelimeleri - Üç yüz yetmiştir.

Harfleri - Bin iki yüz seksen altıdır.

Fasılası - ن٠م٠ف٠ك٠ع٠ق٠ا harfleridir.

Bu Sûre de «Kaf» taki ıhtarın bir müeyyidesi, nihayetteki vaîdin bir tafsıylidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ وَالذّٰرِيَاتِ ذَرْوًا ﴿٢﴾ فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا ﴿٣﴾
فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا ﴿٤﴾ فَالْمُقَسِّمَاتِ اَمْرًا ﴿٥﴾ اِنَّمَا تُوعَدُونَ
لَصَادِقٌ ﴿٦﴾ وَاِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ﴿٧﴾ وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ
﴿٨﴾ اِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ ﴿٩﴾ يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ
﴿١٠﴾ قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ ﴿١١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ سَاهُونَ
﴿١٢﴾ يَسْـَٔلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ﴿١٣﴾ يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ
يُفْتَنُونَ ﴿١٤﴾ ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هٰذَا الَّذِى كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ
﴿١٥﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ

Sh:»4526

﴿١٦﴾ اٰخِذِينَ مَآ اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ
﴿١٧﴾ كَانُوا قَلِيلًا مِنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ﴿١٨﴾ وَبِالْاَسْحَارِ
هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿١٩﴾ وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ

﴿٢٠﴾ وَفِى الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَۙ ﴿٢١﴾ وَفِىٓ اَنْفُسِكُمْۜ
اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٢٢﴾ وَفِى السَّمَآءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ
﴿٢٣﴾ فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اِنَّهُ لَحَقٌّ مِثْلَ مَآ اَنَّكُمْ
تَنْطِقُونَۧ﴿﴾

Meali Şerifi

O tozdurup savuranlara 1 Derken bir ağırlık taşıyanlara 2 Derken bir kolaylıkla akanlara 3 Derken bir emir taksim edenlere kasem olsun 4 Ki muhakkak o size va'd olunan her halde doğrudur 5 Ve muhakkak ki ceza şübhesiz vakı'dir 6 O düzgün hâreli Semaya kasem ederim 7 Ki siz pek muhtelif bir kavl içinde bulunuyorsunuz 8 Ondan çevirilen çevrilir 9 O kahrolası yalancılar 10 O serhoşluk içinde yaptığını bilmezler 11 Soruyorlar: ne zaman o ceza günü? (yevmi dîn) 12 Ateş üzerinde kıvranacakları gün 13 Dadın diye fitnenizi: bu, işte o sizin acele istediğiniz 14 Şübhesiz ki müttekiler Cennetlerde pınar başlarındadır 15 Alarak rablarının kendilerine verdiğini, çünkü onlar bundan evvel güzellik yapmayı âdet edinmişlerdi 16 Geceden pek az uyuyorlardı 17 Ve saher vakıtları hep istiğfar ederlerdi 18 Ve mallarında sâil ve mahrum için bir hak vardı 19 Arzda da âyetler var iykan ehli için 20 Nefislerinizde de, halâ görmiyecekmisiniz 21

Semada da rızkınız ve o va'dolunduğunuz 22 İşte o Göğün ve Yerin rabbına kasem ederim ki o şübhesiz haktır sizin nâtık olmanız gibi 23

Sh:»4527

1. ﴿وَالذَّارِيَاتِ ذَرْوًا﴾ - ZERV, tozutup götürmek, savurmak, kırıp ufalamak,

ZARİYAT, kırıf ufalıyan, yâhud savuran yâhud toz duman edip götüren kuvvetler demektir. Meselâ toprağı ve saireyi tozdurup savuran rüzgârlar, volkanları püskürten, mahlûkatı kırıp dağıtan ve yayıp neşreden Melekler, ve barut, dinamit gibi sonradan keşfedilmiş ve edilecek şiddetli infilak, tahrib, tahrik edici bütün sebebler bu mefhumda dahildir. Beyzavî « اَوِالْاَسْبَابِ الَّتِى تَذْرِى الْخَلَائِقِ » demekle bu umumu göstermiştir. Ekser müfessirînin «rıyah» ile iktifa etmesi Hazreti Alîden varid olan rivayete mebniydir ki mefhum ile değil, bir misal ile tefsir olmak gerektir. Yoksa mefhum i'tibariyle zürriyyet neşreden velûd kadınlar diye de ma'nâ verilmiştir. 2. ﴿فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا﴾ Sonra bir ağırlık yüklenenlere - yağmur yüklenen bulutlar, bulutları taşıyan rüzgârlar veya gebe kadınlar veya bütün bunların sebebleri ki bunlar evvelkilerin

aynı da gayır da olabilir. Evvelâ tozdurur sonra da yüklenir taşır, yâhud tozdurup savuran başka, taşıyıp götüren başka olur, bir ordunun ağırlıkları ve ganâimi gibi 3. ﴿فَالْجَارِيَاتِ يُسْرًا﴾ sonra da kolaylıkla akanlara - gemiler ve emsali tirenler, otomobiller gibi 4. ﴿فَالْمُقَسِّمَاتِ اَمْرًا﴾ sonra da bir emir taksim edenlere kasem olsun - ya'ni bütün bunları idare etmek, tozdurulan, taşınan götürülen şeyleri varacakları yerlere yetiştirmek için Allah tealânın emrini taksim ve tevzi' eden Melâikeye, Cebrail, Mîkâil, İsrafil, Azrail gibi emir Meleklerine kasem olsun, bunlara kasem, cezanın vukuunda bilhassa hizmetlerini ıhtardır. Ya'ni bu zikrolunan kuvvetlerin ehemmiyyetlerini iş'ar ile kat'iyyen ihtar olunur ki 5. ﴿اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ﴾ size va'dolunan muhakkak doğrudur -

« قٓ » ta geçtiği üzere size yapılmakta bulunan va'dler vaîdler, o yeni yaradılış, ba's-ü huruc, duhul-ü hulûd hep doğrudur. 6. ﴿وَاِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ﴾ Ve her halde dîn, vaki'dir - dîn ya'ni ceza ve mes'uliyyet vardır. Amellerin cezası: iyiliğe çalışanlara iyilikle mükâfat, kötülüğe çalışanlara kötülükle mücazat behemehal olacak, herkes ettiğini bulacaktır. 7. ﴿وَالسَّمَآءِ ذَاتِ الْحُبُكِ﴾ Zatilhubük Semaya kasem ederim - zatilhubük vasfı bedî' bir ta'birdir. Bunun ma'nâsında hayli söz

söylenmiştir.

HUBÜK, habîkenin de, «hibak» in de cem'i olabilir. Tarika turuk, misal müsül gibi.

HABÎKE: dikkat ve i'tina ile sağlam san'atli dokunmuş yol yol hâreli güzel kumaşa denilir.

HİBAK de: rüzgâr lâtîf estiği zaman denizde veya kumda husule gelen yol yol kırıntılara denir. Saçların çok kıvırcıklığından husule gelen dalgalanmalara dahi (öndülâsyon) hubük denilir. Maddenin aslı olan «habk» sıkı bağlayıp muhkem kılmak ve kumaşı sıkı sağlam ve üzerinde san'at eseri zâhir olacak vechile güzel bir zemin üzere dokumak ma'nâsına gelir ki esası safâkat, ya'ni kumaşı sağlam ve güzel dokumak diye hulâsa edilmiştir. Çokları, hâreli, yollu yollu ma'nâsıyle zatittarâik diye tefsir etmişlerdir. Bundan da ba'zıları yıldızların mahrekleri ma'nâsına mahsûs yolları, ba'zıları da ulûm-u mearife götüren ve Saniın vahdet ve kudretine ve ılm-ü hikmetine delâlet eyliyen ma'kul yolları anlamışlar, ba'zıları da saman yolları, Kehkeşan dahi ta'bir olunan mecerreleri söylemişlerdir. Fakat İbni Abbas, Katade, Ikrime, Mücahid ve Rebî'den rivayet olunduğuna göre de « ذَاتُ الْخَلْقِ الْمُسْتَوَى الْجَيِّدِ = güzel düzgün hılkatlı» Mücahidden diğer bir rivayette de « مَتِينُ الْبُنْيَانِ » diye tefsir olunmuştur. Hasılı

ma'nâyı anlatan bu ifadeden biz şunu anlıyoruz ki: Sema yıldızları

Sh:»4529

ve türlü türlü medar ve mahrekleri ile pek sıkı ve gayet san'atlı bir surette dokunmuş, güzel nakışları hâvî, düzgün ve sağlam hârâ bir kumaşa teşbih edilmiş ve buna kasem ile onun hey'eti umumiyyesinde tevhîde delâlet eden ve Sanıının vahdet ve kudretini gösteren güzel ve metîn âhenk ıhtar olunarak sözleri muhtelif olanlara bir zecir yapılmış, ıhtilâfların tevhîde ircaı lüzumu anlatılmıştır. Habk maddesi hem yolları hem de sağlam ve güzel bir dokuma ma'nâsını mütezammın olmak i'tibariyle bunda kesretleri birleştiren yüksek bir cem'iyyetin manzarasına da işaret vardır. Bunun yedinci Sema olduğunu söyliyenler olmuş ise de cinsi sema olması daha zâhirdir. Şu halde hâsıli ma'nâ: o sağlam ve düzgün dokunmuş hârâ kumaşlı güzel ve yüksek Semaya dikkati nazarınızı celbederek söylerim ki 8.

﴿اِنَّكُمْ لَفِى قَوْلٍ مُخْتَلِفٍ﴾ siz cidden muhtelif bir kavilde bulunuyorsunuz. - Sözleriniz birbirini tutmuyor, bir kelime altında toplanmıyorsunuz: Gökleri ve Yeri yaratan Allah dersiniz, sonra da tutar başkalarına taparsınız, muhtelif ma'budlara taptığınız için mezhebleriniz, maksadlarınız bir gayede toplanmıyor, hakta birleşmediğiniz için Peygambere gâh sahir, gâh kâhin, gâh şâir, gâh mecnun gibi

birbirin tutmâz sözler söylüyorsunuz. Bir taraftan dîn: ceza vakı' olduğuna inanmıyor, hakkın hilâfına kail oluyorsunuz, bir taraftan da ileride bize şefaat ederler diye putlara tapıyorsunuz 9.

﴿يُؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ﴾ ondan çevrilen çevrilir. - O muhtelif kavilden dönmesi mukadder olan döner, doğruya iyman eder. İyman etmiyenlere gelince « ﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ﴾ الخ ... yâhud hak yolundan saptırılmış, sapıklık da tabiatı olmuş bulunan me'fûkler, o sadık ve vakı' olan va'd-u vaîde, âhıret ve cezaya iyman etmekten saptırılır, muhtelif kavle sürüklenirler 10.

﴿قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ﴾ o kahrolası harraslar - ya'ni mücerred kendi

Sh:»4530

zann-u tahminlerine göre atan, fikir namına kendi hevalarını ileri süren yalancılar 11.

﴿اَلَّذِينَ هُمْ فِى غَمْرَةٍ﴾ ki onlar bir gamre içinde - ya'ni müstevlî bir seyl gibi kendilerini her noktadan sarıp bürümüş olan bir batak, bir serhoşluk veya bir cehalet içinde ﴿سَاهُونَ﴾ şuursuzdurlar - Allahın emrinden gafiller, başlarına gelecek felâketin farkında değiller: 12.

﴿يَسْئَلُونَ اَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ﴾ o dîn günü, ya'ni vaki' olacağı haber verilen o cezanın günü ne vakıt? diye soruyorlar. - İnanmadıkları için eğlenmek istiyorlar. İşte cevabı: 13.

﴿يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ﴾ onların ateş üzerinde kıvrandırılacakları gün -

FİTNE nin asıl ma'nâsı: altın ve gümüş herhangi bir cevheri iyisini kötüsünden ayırmak için ateşe arzetmektir. Bundan, mihnete sokmak, sınamak ya'ni imtihan etmek, azdırmak, çok beğenip meftun olmak gibi lâzımı olan diğer bir takım ma'nâlarda da kullanılır. Netekim 14. ﴿ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ﴾ dadın fitnenizi - azâb yâhud azâb-ü mihnete sebeb olan küfür ve fesad ma'nâsınadır. ﴿هٰذَا الَّذى كُنْتُمْ بِه تَسْتَعْجِلُونَ﴾ - Ya'ni böyle denecek. 15. ﴿اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ﴾ -Ya'ni künh-ü mıkdarını tayin ve takdir edemiyeceğiniz Cennetler ve menba'larda 16. ﴿اٰخِذِينَ مَآ اٰتٰيهُمْ رَبُّهُمْ﴾ rablarının kendilerine verdiğini alarak - ya'ni husni kabul ile telâkki edip razıy ve hoşnud olarak ﴿اِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِينَ﴾ çünkü onlar ondan evvel, ya'ni Dünyada muhsinlerdiler - güzel ameller yapar ve güzel yaparlardı, onun için ecr-ü mükâfata müstahikk olmuşlardı , onu şad-ü handan alırlar. Bu

cümle « ايتا » nın sebebini gösterirken takvânın da yalnız menfî bir mahiyyette olmayıp aynî zamanda

güzel işler yapmak ma'nâsında müsbet bir mefhum ifade ettiğini anlatır. Onun için bu da şöyle beyan olunuyor: 17. ﴿كَانُوا قَلِيلًا مِنَ الَّيْلِ مَايَهْجَعُونَ﴾ geceden pek az uyurlardı - « قُمِ الَّيْلَ اِلَّا قَلِيلًا » müeddasiyle amel ederler, Allah şevkı, Âhıret endişesiyle gözlerine uyku girmez, ıbadet eder, vazife yaparlardı.

HUCU', az uyku ve bilhassa gece uykusu. « ما » mezîd veya mevsul veya masdariyyedir. Nafiye olmak üzere şöyle de ma'nâ verilmiştir. Ba'zı gece biraz bile uyumazlar, hepsini ihya ederlerdi. Bir rivayette de az idiler geceden uyumazlardı diye iki cümle olarak ma'nâ verilmişse de zâhir olan evvelkidir. 18. ﴿وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ Ve saher vakıtları onlar istiğfar ederlerdi - ya'ni geceleri öyle ıbadet etmekle beraber sanki günah ile vakıt geçirmiş gibi saher vakıtları da yatmaz, kusurlarına mağfiret dilerlerdi. « هم » zamîri ile ifadede kasır vardır. Ya'ni duâ ve istiğfarın en güzel vaktı olan o saher vakıtları öyle icabet ve kabule şayan istiğfarı onlar, o muhsinler yaparlar. 19. ﴿وَفِى اَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّآئِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ mallarında da sâil ve mahrum için bir hak vardı -

SÂİL, istiyen, dilenen, MAHRUM, teaffüfünden dolayı zengin zannedildiği için sadakadan dahi mahrum

bulunan muhtac. Resuli ekrem sallallahü aleyhi vesellemden merviydir: miskîn, bir yemek iki yemek ve bir lokma iki lokma ve bir hurma iki hurma kendisini savacak olan değil buyurmuş. O halde miskîn kimdir? demişler. O dur ki bulamaz ve bilinip kendisine sadaka da verilemez buyurmuş. İbni Abbastan bir rivayette: kazanamıyan bedbaht denilmiş, ba'zıları da, rızk esbabı kendisine yaklaşmış

Sh:»4532

olduğu halde uzaklaşmış, mahrum kalmış olan düşgün diye tefsir etmişler ise de evvelkisi daha şümullüdür. «Hak» ta'biri zâhiren bunun vâcib olmasına delâlet eder. Onun için Kadıy Münzir İbni Se'ıd bunun farz olan zekât olduğuna kail olmuştur. Lâkin bu Sûrenin Mekkî ve zekâtın Medinede farz kılınmış olması hasebiyle çokları bunu tetavvua hamel etmişler ve zekâttan ayrı olarak kendilerinin teahhüd ettikleri vâfir bir nasîb diye tefsir eylemişlerdir. İslâm cemaatinin yükselmesinde çok büyük ehemmiyyeti olan bu noktanın bilhassa calibi dikkat olduğunu ıhtara hacet yoktur. 20. 21.

﴿وَفِى الْاَرْضِ اٰيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ۙ ۝ وَفِىٓ اَنْفُسِكُمْ﴾ Arzda da âyetler vardır yakîn edinecekler için, nefislerinizde de - nice delîller vardır ki cezanın ve mes'uliyyetin vaki' ve dînin hakkolduğunu gösterirler. Yer yüzünde dolaşan ve Arzı tetkık edenler iyi çalışanlarla çalışmıyanların,

korunanlarla korunmıyanların, musaddıklarla mükezziblerin akıbetlerindeki farkı gösterecek çok âyetler bulurlar. Vicdanlara müraceat edildiği surette de iykan şanından olan herkes hılkatının etvarından Allahın kudretini ve her günkü hayatında bile vazife ve mes'uliyyetinin varlığını anlar. 22. ﴿وَفِى السَّمَآءِ رِزْقُكُمْ﴾ Semada da rızkınız - yağmur, hararet ve saire gibi esbabı ﴿وَمَا تُوعَدُونَ﴾ ve va'dolunduğunuz şeyler var - yâhud mukadder. Bunun zâhiri yukarıki gibi va'd-ü vaîde şamildir. Fakat ekseriyyetle sevab ile tefsir etmişler, ve Cennet yedinci Semanın üstünde, Arşın tahtinde olduğunu nakleylemişlerdir. 23. ﴿فَوَرَبِّ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ﴾ İşte o Sema ve Arzın rabbına kasem olsun ﴿اِنَّهُ﴾ ki o - size edilen va'd ﴿لَحَقٌّ﴾ her halde haktır ﴿مِثْلَ مَآ اَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ﴾ tıbkı sizin nâtık olmanız, söylemeniz

Sh:»4533

gibi - ya'ni sizin nâtıkıyyetiniz nasıl muhakkak bir emri vaki' ise mes'uliyyetiniz, va'dolunan ceza ve mükâfatınız da öylece vaki' olacaktır.

Arz ve enfüsteki bu âyetleri ba'zı misaller ile tavzıh ve nübüvveti takrir için buyuruluyor ki:

﴿٢٤﴾ هَلْ اَتٰيكَ حَديثُ ضَيْفِ ابْرٰهيمَ الْمُكْرَمينَ ﴿٢٥﴾ اِذْ
دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ﴿٢٦﴾ فَرَاغَ
اِلٰى اَهْلِه فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمينٍ ﴿٢٧﴾ فَقَرَّبَهُٓ اِلَيْهِمْ قَالَ اَلَا
تَاْكُلُونَ ﴿٢٨﴾ فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خيفَةً قَالُوا لَاتَخَفْ وَبَشَّرُوهُ
بِغُلَامٍ عَليمٍ ﴿٢٩﴾ فَاَقْبَلَتِ امْرَاَتُهُ فى صَرَّةٍ فَصَكَّتْ وَجْهَهَا
وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقيمٌ ﴿٣٠﴾ قَالُوا كَذٰلكِ قَالَ رَبُّكِ اِنَّهُ هُوَ
الْحَكيمُ الْعَليمُ ﴿٣١﴾ قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ
﴿٣٢﴾ قَالُٓوا اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمينَ ﴿٣٣﴾ لِنُرْسِلَ
عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ طِينٍ ﴿٣٤﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفينَ
﴿٣٥﴾ فَاَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فيهَا مِنَ الْمُؤْمِنينَ ﴿٣٦﴾ فَمَا
وَجَدْنَا فيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمينَ ﴿

Sh:»4534

﴿٣٧﴾ وَتَرَكْنَا فيهَآ اٰيَةً لِلَّذينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْاَليمَ

﴿٣٨﴾ وَفِى مُوسٰٓى اِذْ اَرْسَلْنَاهُ اِلٰى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ
﴿٣٩﴾ فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ وَقَالَ سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذْنَاهُ
وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِى الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤١﴾ وَفِى عَادٍ اِذْ
اَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿٤٢﴾ مَاتَذَرُ مِنْ شَىْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ
اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿٤٣﴾ وَفِى ثَمُودَ اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا
حَتّٰى حِينٍ ﴿٤٤﴾ فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ وَهُمْ
يَنْظُرُونَ ﴿٤٥﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ
﴿٤٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴿﴾

Meali Şerifi

Geldi mi sana İbrahimin ikram edilen müsafirlerinin kıssası? 24 O vakıt ki üzerine girdiler de « سَلَامًا » dediler. "Selâm, görülmedik bir kavım" dedi 25 Hemen bir bahâne ile ehline gitti, bir semiz daha getirdi de 26 Onu yakınlarına koydu, yemeğe buyurmaz mısınız? Dedi 27 O vakıt onlardan içine bir korku düştü Korkma dediler ve kendisine alîm bir oğlan tebşir ettiler 28 Bunun üzerine hatunu bir çığlık içinde döndü de elini yüzene çarptı ve akîm bir kocakarı, dedi 29 Dediler: öyle Rabbın buyurdu, şübhesiz alîm o, hakîm o 30

İbrahim, o halde asıl me'muriyyetiniz nedir? ey mürselûn, dedi 31 Biz, de dediler: Mücrim bir kavme

gönderildik 32 Üzerlerine çamurdan

Sh:»4535

taşlar salmak için 33 Rabbının nezdinde damgalanmışlar müsrifler için 34 Binnetîce orada bulunan

mü'minleri çıkardık 35 Fakat bir haneden başka orada Müsliman da bulmadık 36 Ve öyle elîm azabdan

korkacaklar için orada bir âyet bıraktık 37 Bir de Musada: ki onu bir sultanı mübîn ile Fir'avne gönderdikde

38 O bütün kuvvetiyle tersine gitti: sâhir veya mecnun, dedi 39 Onun üzerine biz de tuttuk kendisini ve

ordularını deryaya fırlatıverdik: namerdlik ederken o leîm 40 Bir de Âd de: ki üzerlerine o köklerini kesen «

الرِّيحَ الْعَقِيمَ » i salıvermiştik 41 Uğradığı bir şey'i bırakmıyor, mutlak onu çürütüp kül gibi

ediyordu 42 Bir de Semudda: ki onlara bir zamana kadar istifade edin denilmişti de 43 Rablarının

emrinden azgınlık ettiler, bu yüzden o sâika kendilerini yakalayıverdi, bakınıp duruyorlardı 44 O vaktı bir

kalkınmaya da güç yetiremediler, bir yardım da görmediler 45 Daha evvel de Nûh kavmini, çünkü hep onlar

yoldan çıkmış fâsık birer kavm idiler 46

24. ﴿هَلْ اَتٰيكَ﴾ - bu ta'bir, kıssanın fehametine ve vahiy ile bildirdiğine tenbihtir.

﴿حَدِيثُ﴾ -

HADİS, insana gerek yakazada ve gerek menamda vahiy veya işitme suretiyle gelen söze denilir. Biz bu gibi yerlerde kıssa diyoruz. ﴿ضَيْفِ﴾ -

DAYF, aslında izafet ve zıyafetin menşei olan meyil ma'nasına masdar olmakla müfred ve cem'a ıtlak olunur. Eski Türkçe de buna konuk derlerdi, biz müsafir diyoruz. Fakat biz bunu Arabçada ma'ruf olan yolcu ma'nasıyla değil, Arabların dayf dediği ma'na ile Türkçe bir kelime gibi kullanıyoruz. Burada cemi'dir. Çünkü ﴿الْمُكْرَمِينَ﴾ - sıfatiyle tavsıf olunmuşlardır. Bunlar Sûrei Enbiyada « عِبَادٌ مُكْرَمُونَ » buyurulduğu üzere Allah ındinde ikrama mazher

bulunan Melâikei kiramdır. Hazreti İbrahim de bunlara zevcesi Sâre ile kendisi bizzat hizmet etmek ve zıyafet vermek suretiyle ikram eylemiştir. Bir rivayette on iki Melâike, bir rivayette de üç Melek, Cebrail, Mîkâil, İsrafil denilmiştir. 25. ﴿سَلَامًا﴾ selâmen - « نُسَلِّمُ سَلَامًا عَلَيْكَ » terkîbinden muhaffeftir. Sana selâm verir, selâmet dileriz demek gibidir. ﴿سَلَامٌ﴾ selâm - « عَلَيْكُمْ سَلَامٌ » demektir. Merfu'da sübut ma'nası olmak itibariyle daha kuvvetli bir selâm ile cevab vermiştir. ﴿قَوْمٌ مُنْكَرُونَ﴾ münker, ya'ni görülmedik, tanınmadık, acaip bir cemaat dedi, - İslâmın alâmeti olan ve o zaman ma'ruf olmıyan selâm verişleri ve hal-ü tavırları tuhafına gitmiş, bu suretle mütenekkiren geldiklerini de sezer gibi olmuştur. 26. ﴿فَرَاغَ اِلٰى اَهْلِه﴾ derhal bir tedbir ile ehline sivişti - ya'ni müsafirlere sezdirmeksizin evvel emirde yemek tedarüki için âilesine koştu, demek ki müsafire ikramın âdabından birincisi budur. Gitti ne yaptı ise yaptı ﴿فَجَآءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ﴾ çok geçmeden semiz bir buzağı getirdi - Sûrei Hudde « حَنِيذٍ » ya'ni kebap edilmiş olduğu geçmiş idi. Burada da semizliği anlatılıyor. Demişler ki umumiyyetle malı sığır idi, onun için en güzel ikram olmak üzere semiz danayı intihab etti 27. ﴿فَقَرَّبَهٗٓ اِلَيْهِمْ﴾ hemen onu yakınlarına koydu ﴿قَالَ اَلَا تَاْكُلُونَ﴾ yemez misiniz? dedi - bunun yemeğe buyurun ma'nasına bir arz veya ne için yemiyorsunuz? ma'nasına bir istifsar olması da söylenmiştir. 28. ﴿فَاَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ bunun üzerine onlardan içine bir korku düştü - « فَلَمَّا رَآٓ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ » yemeğe el uzatmadıklarını görünce

işkillendi, zira yemeğini yememek azçok husumet ve infiale delâlet eden bir ma'nâdan halî

kalmaz.

Sh:»4537

İbni Abbastan mervî olduğuna göre Melâike olduklarını sezdi, azâb için gelmiş olmaları ihtimali hatırına

gelerek korktu ﴿قَالُوا لَاتَخَفْ ۖ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ﴾ korkma dediler ve ona

alîm bir oğul tebşir ettiler - sûrei Hudde musarrah olduğu üzere bu oğul İshaktır. «Saffat» ta «

فَبَشَّرْنَاهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ» ise İsmail idi. Alîm, ya'ni bulûğundan sonra çok âlim olacak bir oğul, ki

nübüvvet ile de tefsir edilmiştir. Bu vasf ile müjde hem hayatını hem de kemalini beyan ile tebşirdir. 29.

﴿فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ﴾ Bunun üzerine hatunu yüzünü döndü - müfessirler diyorlar ki zevcesi Sâre

bir köşede bakıyordu, o tebşiri işidince utandı, evine gitmek için yüzünü döndü ﴿فِي صَرَّةٍ﴾ -

SARRE, sarîrden sayha ma'nâsınadır. Ya'ni a... diye içini çekerek bir çığlık kopardı da

﴿فَصَكَّتْ وَجْهَهَا﴾ elini yüzüne çarptı ﴿وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ﴾ ve akîm bir

acuze dedi - ya'ni ihtiyarlamış, bununla beraber gençliğinde bile doğurmamış kısır bir kocakarı çocukmu

doğurur? Buna karşı 30. ﴿قَالُوا كَذٰلِكِۙ قَالَ رَبُّكِۜ﴾ dediler ki: öyle, rabbın buyurdu - ya'ni biz o söylediğimizi kendimizden söylemiyoruz, yalnız rabbının kelâmını haber veriyoruz ﴿اِنَّهٗ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ﴾ şübhesiz ki o öyle hakîm öyle alîmdir. - Hikmetiyle dilediğini yapar ve nasıl yapacağını bilir. Binaenaleyh onun dediği muhakkak olur. Bu suretle İbrahim aleyhisselâm onların Allah tarafından gönderilmiş Melâike olduklarını anladığı gibi me'mur oldukları vazifenin bu tebşirden ıbaret olmadığını da sezerek 31. ﴿قَالَ﴾ dedi ﴿فَمَا خَطْبُكُمْ﴾ şu halde hatbınız nedir? -

HATB, emri mühim, ya'ni bu müjdeden sonra asıl gönderilmenize sebeb olan iş nedir?

﴿اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ﴾ ey mürseller - Allah tarafından gönderilmiş şanlı elçiler! 32. ﴿اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَۙ﴾ - ya'ni Lût kavmı 33. ﴿لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ﴾ üzerlerine salmak için - memleketlerinin altını üstüne çevirdikten sonra üzerlerine yağdırmak için ﴿حِجَارَةً مِنْ طِينٍۙ﴾ çamurdan taşlar - çamurdan tehaccür etmiş siccîl 34. ﴿مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ﴾ rabbının ındinde damgalanmış, nışanlanmış, hangisinin kime ve nasıl

isabet edeceği takdir olunmuş belli edilmiş ﴿لِلْمُسْرِفِينَ﴾ o müsrifler için - cürümde, fısk-u

fücurda haddini aşmış, ifrata sapmış azgınlar için alâmetleriyle tertib idilmiş hazırlanmış, mendud. 35.

﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ - fâ fasîhadir. Mahzuf cümleleri

telhıs eder. Ya'ni diğer Sûrelerde beyan olunduğu üzere o kavmın karyesine vardıklarında, orada

Mü'minlerden kim varsa çıkardık 36.

﴿فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ fakat orada bir evden başka

müsliman bulmadık - ya'ni bir evden başka mü'min yok idi, onun için bir ev halkından başka selâmete çıkan

bulunmadı ki o ev Hazreti Lûtun evi idi, karısından başka bütün âilesi mü'min oldukları için beraberinde

selâmete çıkmış, kurtulmuşlardı. Demek Hazreti Lûtun tebligatına daha başka iyman eden bulunsa idi onlar

da kurtulacaklardı. Burada müslimîn, mü'minîn muradifi gibi kullanılmış olmakla beraber selâmet bulanlar

mefhumunu da ifade etmektedir. 37. ﴿وَتَرَكْنَا فِيهَآ اٰيَةً﴾ Ve orada bir âyet bıraktık - ya'ni o

karyelerin battığı yerde bir alâmet kalmıştır

Sh:»4539

ki Arzdaki âyetlerden biridir. İbni Cerîr: bir çok istifli büyük taşlar, demiş, ba'zıları da bir kokar su demiştir.

Maamafih «Ankebut» Sûresinde « وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَآ اٰيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ » âyetinde geçtiği üzere âyetten murad âyeti kelâmiyye olması da melhuzdur ki vak'anın kütübi münzelede zikriyle dillerde dastan olan bir ıbret âyeti bırakılması demek olur. Bu surette ma'nâ: onlar hakkında bir âyet de bıraktık demek olacağından bu ma'nâya göre 38. ﴿وَفِى مُوسٰٓى﴾ - kavlinin hiç bir hazifsiz buraya atfı, sahih olur. Evvelki ma'nâda ise « وَجَعَلْنَا فِى مُوسٰى » diye amil takdiriyle « تَرَكْنَا فِيهَآ » üzerine atfolunur. Yâhud « وَفِى مُوسٰى اٰيَةً » takdirindedir. Bu takdirde « وَفِى الْاَرْضِ اٰيَاتٌ » üzerine de atfı, tecviz edenler olmuştur. ﴿بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ﴾ kuvvetli açık bürhan ile, ya'ni mu'cizelerle 39. ﴿فَتَوَلّٰى بِرُكْنِهٖ﴾ gönderdik ve Fir'avin rükniyle, ya'ni bütün kuvvetiyle yâhud kavmından dayanmış olduğu kuvvetine güvenerek i'raz etti, Allahın âyetlerine iyman etmedi 40. ﴿وَهُوَ مُلِيمٌ﴾ levmettirecek, kınanacak fiıller yaparken: Ya'ni küfür ve tuğyan ile cinayetler yapıp dururken - müfessirînin gösterdiği bu ma'na garkına önünden mukarin olan halini beyan olur. Bir de « مُلِيمٌ » nefsini levmederek demek olabilir ki garkolurken « لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِى اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوٓا اِسْرَآئِيلَ » diyerek gösterdiği peşîmanlığı ifade eder. 41. ﴿الرِّيحَ الْعَقِيمَ﴾ akîm bir rüzgâr - hiç hayr-ü menfeatı olmıyan, telkıh yapmaz bir rüzgâr maamafih akîm müteaddi dahi olabildiği cihetle burada ta'kım edici, mühlik ma'nasına olmak daha münasib olacaktır. Netekim şöyle tefsir olunuyor: 42.

« رَمِيمٌ » - ﴿مَاتَذَرُ مِنْ شَىْءٍ اَتَتْ عَلَيْهِ اِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ﴾ ,

çürümüş, kül

Sh:»4540

gibi tozup dağılıveren. 43. ﴿اِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتّٰى حِينٍ﴾ - Bunu Sûrei Hudde geçen « تَمَتَّعُوا فِى دَارِكُمْ ثَلٰثَةَ اَيَّامٍ » ile tefsir edenler olmuş ise de o, « عقر » den sonra, bu ise fânın delâletine göre utüvden mukaddem olmak hasebiyle daha evvelden verilmiş bir fursat olmak lâzım geleceği söylenmiştir. Ya'ni Salih aleyhisselâmın ba'siyle verilen fursattan istifade etmediler de 44. ﴿فَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ﴾ rablarının emrinden imtina ile azgınlık ettiler ﴿فَاَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ﴾ onun için kendilerini yıldırım çarpıverdi - Ya'ni azâb yakalayıverdi, diğer Sûrelerde sayha, burada saıka denilmiştir ki murad aynî musıbettir. ﴿وَهُمْ يَنْظُرُونَ﴾ bakıp duruyorlardı - üç gün denilmiş olduğu ve alâmetleri görülmeğe başladığı için azâbı gözetmeğe başlamışlardı. Azâba intızar ise azâbdan daha acı olduğu da unutulmamalıdır. Yâhud azâba çarpılmış henüz can çekiştirirken birbirlerinin bütün felâket ve fecaatini görüp duruyorlardı. 45. ﴿فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ﴾ bakıyorlardı da ne kendi kendilerine kalkmağa güçleri yetiyordu ne de bir yardım bulabiliyorlardı - bu ifadeler her hangi bir

surette batmakta olan bir kavmın bütün fecaatiyle manzarasını göstermektedir.

46. ﴿وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ﴾ Bunlardan evvel Nuh kavmını da - helâk etmiştik « وَاَهْلَكْنَا قَوْمَ نُوحٍ » takdirindedir. Yâhud « اَخَذَتْهُمُ » deki « هم » üzerine ma'tuf olarak o mealdedir. ﴿اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ﴾ çünkü o helâk edilenler hep fâsık birer kavm idiler - onun için helâk edildiler. Bu suretle bunlar Arzda cezanın vukuuna delâlet eden birer misalidirler.

Sh:»4541

Bunu ıhbar ve beyandan sonra yükselmeğe da'vet için buyuruluyor ki:

﴿٤٧﴾ وَالسَّمَآءَ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿٤٨﴾ وَالْاَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ ﴿٤٩﴾ وَمِنْ كُلِّ شَىْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾ فَفِرُّوٓا اِلَى اللّٰهِ اِنّى لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ اِنّى لَكُمْ مِنْهُ

نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٢﴾ كَذٰلِكَ مَآ اَتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ
اِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ اَوْ مَجْنُونٌ ﴿٥٣﴾ اَتَوَاصَوْا بِهٖ بَلْ هُمْ قَوْمٌ
طَاغُونَ ﴿٥٤﴾ فَتَوَلَّ عَنْهُمْ فَمَآ اَنْتَ بِمَلُومٍ ﴿٥٥﴾ وَذَكِّرْ فَاِنَّ
الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا
لِيَعْبُدُونِ ﴿٥٧﴾ مَآ اُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَآ اُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونِ
﴿٥٨﴾ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿٥٩﴾ فَاِنَّ
لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ
﴿٦٠﴾ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِى يُوعَدُونَ﴿﴾

Sh:»4542

Meali Şerifi

Bir de Semaya bakın biz onu kuvvetle bina ettik ve şübhe yok ki biz çok vüs'a malikiz 47 Arzı da döşedik,

bakınız biz ne güzel döşeriz 48 Hem her şeyden iki çift yarattık ki düşünesiniz 49 O halde hemen Allaha

kaçın, haberiniz olsun ki ben size ondan bir açık nezîrim 50 Ve Allahla beraber başka bir Tanrı uydurmayın, haberiniz olsun ki ben size ondan bir açık nezîrim 51 Böyle, bunlardan evvelkiler bir Resul gelince behemehal ya sahir dediler ya mecnun 52 Hep buna vasıyyetleştiler mi? Hayır hep onlar azgın kavımlar 53 Onun için onlardan yüz çevir, artık sen levm olunacak değilsin 54 Onunla beraber va'z-u nasıhate devam et, çünkü va'z, mü'minlere fayda verir 55 Ve ben, Cinn-ü İnsi ancak bana kulluk etsinler diye yarattım 56 Ben onlardan bir rızk istemiyorum, bana yemek yedirmelerini de istemiyorum 57 Şübhe yok ki Allah, rezzak, kuvvet sahibi metîn o 58 Onun için muhakkak ki o zulm edenlere arkadaşlarının payı gibi dolgun bir pay vardır, şimdi onu acele etmesinler 59 artık o va'dolundukları günlerinden vay o küfredenlere!...

60

47. «اِضْمَارٌ عَلٰى شَرِيطَةِ التَّفْسِيرِ» - ﴿وَالسَّمَآءَ بَنَيْنَاهَا بِاَيْدٍ﴾ dir: ya'ni Semanın amili olan fııl gizlenmiş de zamîrine tealluk ettirilerek « بَنَيْنَاهَا » diye tefsir edilmiştir. Eserden müessire istidlâli ifade eden bu üslûbda lâfız ma'nânın mazmununa terkibi ile de intıbak etmiştir.

EYD, «yed» in cem'i olabilirse de burada « دَاوُدَ ذَا الْاَيْدِۜ » de olduğu gibi te'yidin aslı olan kuvvet ma'nâsına olması zâhirdir. Bu beyan « فَفِرُّوٓا » ile « وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ » mazmununa limmî bir temhiddir. Netekim sonunda « اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ » ile te'yid olunacaktır. ﴿وَاِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ Ve hiç şübhesiz bir çok vüs'a malikiz - bunda iki ma'nâ vardır: birisi, kudret genişliğini ifade eder, kudret ve kuvvetimiz

öyle geniştir ki Semayı bina ile tükenmedikten başka onu daha çok genişletebilir. Bu ma'nâ hem « وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَۚ » hem de « وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ » mazmunlarını andırır. Birisi de, zenginliği, ni'met ve in'amda genişliği ifade eder, biz darlıkları genişletiriz. Yalvaran muztarlara icâbet eder, sıkıntıları açar, ihtiyacları def'eyler, fakîrleri zenginleştirir mün'imiz demek olur. 48. ﴿وَالْاَرْضَ فَرَشْنَاهَا﴾ Arz, onu da döşedik - Türlü ni'metlerle donattık, döşek gibi altınıza serdik - ki üzerinde bir zamana kadar karar edip hayattan nasîb alasınız ﴿فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ﴾ daha da ne güzel döşeriz - türlü ni'metlerle döşenmiş olduğu gibi ileride

daha güzelini döşeyecek, daha güzel ni'metler verecek ves'-u kudret de mevcuddur. 49.

﴿وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ﴾ Her şeyden de iki çift halk ettik - İbni Zeyd gibi ba'zı zatlar bunu her cins hayvandan erkek ve dişi nevi'lerine haml etmişlerdir ki « وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ » mucebince nebatatı da buna idhal edebiliriz. Mücahid, hareket ve sükûn leyl-ü nehar, Sema ve Arz, siyah ve beyaz sıhhat ve maraz, lezzet ve elem, sevab ve ıkab alel'umum ezdad ve mütekabilâta işaret olduğunu söylemiştir. Diğer ba'zıları da eşyanın nevilere tenevvuıyle tefsir etmişlerdir ki en azı iki nevi' olur. Bu tenevvü', zaman zaman muhtelif mekulelerle ve tasniflerle tezekkür edilmek istenilmiştir. Beyzavî yalnız bu ma'nâyı göstererek « مِنَ الْأَجْنَاسِ نَوْعَيْنِ » diye tefsir etmiştir. Bu ma'nâ evvelkilerini de tezammun edebilmek i'tibariyle şümullüdür. Ancak bunda külli şeyden murad sâde cins olmuş oluyor. Lâfzın zâhiri ise her ferde istiğraktır. Onun için biz bundan her şey'in âfakî ve enfüsî yâhud haricî ve zihnî olmak üzere iki haysiyyetini ifade eden ve haric ile nefis beyninde müzdevic bir intıbak ile tecelli eyliyen idrâk mes'elesine de bir işaret anlıyoruz. Filvakı' her şey bize nefis

haricindeki suretini hikaye eden bir intıba' ile tecelli eder ve hakıkat bu iki suretin yekdiğerine mutabekatiyle bilinir ki bunun birine asîli, birine zıllî dahi ta'bir olunur. Her hangi bir şeyden hasıl olan her şuur hadisesinde bu ikilik labüddür. Bu ikilik içinde birleştirilmeden hiç bir şey tasdık olunamaz. Ve tefekkür-ü tezekkür yapılamaz ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ - buyurulması da bunu teyid eyler. Yalnız şundan gaflet edilmemek lâzım gelir ki buradaki « كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا » karînesiyle ancak mahlûkata şamil olabilir. « وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ » deki şey gibidir. Bu şeyde Allah tealâ dahil değildir. Çünkü o « لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ » dir. Mahlûk olmadığı gibi mahlûk olan şey ile müzaveceden münezzehtir. O « اَحَدْ »dir, « صَمَدْ » dir, « وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ » dir. « وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَلَا وَلَدٍ » dir. Onun kendi zatına ılmi ılmi husulî kabîlinden değil, bizzat olan ılmi huzurî ile olduğu için sureti zihniyyeye (iydeye) muhtac olmıyan ve binaenaleyh zatına bir zevciyyet ıktiza etmiyen bir ılmi kadîmdir. Allaha da şey denilir diye Fütuhatı Mekkiyyede Muhyiddini arabînin buradaki « كُلِّ شَيْءٍ » de onu dahi idhal eder yollu mütaleada bulunması doğru değildir. « خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ » in « شَيْءٍ » inde Allah dahil olmadığı gibi burada da değildir. Hasılı zevciyyetten murad yalnız haricdeki tenevvü' ve tekabül değil, hem haric hem ezhandaki suretlerle âfak ve enfüsteki tenevvü' ve tekabüle şamildir. Allah tealâ kuvvet ve yüs'unü göstermek üzere semayı bina etmiş ve Arzı döşemiş ve her şeyden çift çift halk eylemiştir ki düşünesiniz,

çiftler arasındaki münasebatı düşünesiniz de yaratanın kuvvet ve kudretini sun'unun hikmetini, ukubetinin

şiddetini' ni'metinin vüs'atini, bu günün yarınını, Dünyanın Âhıretini, Âhıretin ıkab ve sevabını anlıyasınız,

diye. 50. ﴿فَفِرُّوٓا اِلَى اللّٰهِ﴾ O halde düşünün de hep Allaha kaçın - onun ıkabından, o elîm

azâbdan korunmak, Cennat va uyûn ile mübeşşer olan

Sh:»4545

müttakiler içine girmek için iyman-ü tevhid ve ihsan-ü ubudiyyet ile onun vikayesine girin

﴿اِنّٖى لَكُمْ مِنْهُ﴾ haberiniz olsun ki ben sizin için onun tarafından ﴿نَذِيرٌ مُبِينٌۚ﴾

mübîn bir nezîrim - şirk-ü ısyan edenlere hazırlanmış azâbı haber vermeğe me'mur bir Peygamber, hem de

Peygamberliği açık ayat ve mu'cizat ile belli yâhud anlatılması lâzım gelen şeyleri güzel anlatır bir

Peygamberim. Ya'ni böyle de, ya Muhammed! 51.

﴿وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ﴾ ve Allah ile beraber diğer bir ilâh yapmayın -

bu nehiy, ilk evvel kaçılması lâzım gelen en büyük günahı ayrıca ıhtardır. 52. ﴿كَذٰلِكَ﴾ Bu

böyledir, ya'ni ﴿مَآ اَتَى الَّذِينَ الخ﴾ - bu ayet Resulullaha bir tesliyedir. 53.

﴿اَتَوَاصَوْا بِهٖۚ﴾ Ona vasıyyetleştiler mi? - Ya'ni sahir ve mecnun demeyi evvelkilerle şimdikiler

hep birbirlerine tavsıye mi ettiler? Nerde edecekler, çoklarının birbirlerinden haberleri bile yok

﴿بَلْ هُمْ﴾ hayır onlar - Peygamberlere öyle sahir veya mecnun diyenler hep

﴿قَوْمٌ طَاغُونَ﴾ tuğyan etmiş azgınlar güruhudur. - Hakka karşı tuğyan etmekte, tağîlik sıfatında müttefik oldukları için onun muktezası olan sözleri de birbirlerine benziyor 54. ﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ﴾ onun için sen şimdi onlardan yüz çevir - zikrolunduğu üzere « فَفِرُّوٓا۟ ۠ وَلَا تَجْعَلُوا » diye da'veti tekrar edip tebliğ vazifeni yaptığın halde onlar ınad ile tuğyanda ısrar ettiklerinden dolayı artık onlarla mücadele ve münakaşadan sarfı nazar et, kendilerinden yüz çevir

﴿فَمَآ اَنْتَ بِمَلُومٍ﴾ o surette levm olunacak, kınanacak sen değilsin, sende kusur olmaz

55. ﴿وَذَكِّرْ﴾ onunla beraber tezkire devam et - ya'ni vazife ve mes'uliyyeti ıhtar ile va'z-u nasıhate devam eyle ﴿فَاِنَّ الذِّكْرٰى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ çünkü tezkir mü'minlere menfeat verir - vaz-u nasıhat ile vaziyfe ve mes'uliyyeti ıhtarın mü'minlere faidesi olur. İyman etmiş olanların unutmamasına, gaflete düşmemesine, iymanlarının kuvvetlenmesine, neş'elerinin artmasına,

bilmediklerinin öğrenilmesine, hatta iyman şanından olanların iymana gelmesine sebeb olur. Tezkir edilmesi lâzım gelen vazifenin esası ne olduğuna gelince: 56. ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ben Cinn-ü İnsi ancak bana ıbadet ve kulluk etsinler diye yarattım - işte tezkir edilmesi lâzım gelen vazife budur. Cinn ve İns cinsinin hilkatlerinin hikmeti Allahı tanıyıp ona ıbadet ve ubudiyyet etmektir. Maadaya masruf olan ömürler, emeller izaa edilmiş olur, onun için azâba müstehıkk olur. Ba'zıları « لِيَعْبُدُونِ » « لِيَعْرِفُونِ » diye bir tefsir nakletmişlerdir. Bunun ma'nâsı da beni ma'bud tanısınlar demektir. Bu ise benim emirlerimi tutarak bana kulluk ve ıbadet etsinler demeğe raci' olur. Ibadet ve ubudiyyet ef'ali ıhtiyariyyeden olarak matlûb oldukları için ba'zılarından vaki' olmaması cins için gayei kemal olmasına münafi olmaz, muradı ilâhînin tehallüf etmiş olması da lâzım gelmez. Zira bu gibi mevaki'de Fukahanın « اَلْحِكْمَةِ تُرَاعٰى فِى الْجِنْس لَا فِى اْلاَفْرَادِ » dedikleri gibi hikmet, efradın her biri i'tibariyle değil, cins i'tibariyle mülâhaza olunur. Hasılı bunun ma'nası ıbadet ile mükellef olmak üzere yarattık demektir. Yoksa hepsinin ıbadı salihînden olmasını takdir eyledik demek değildir. Böyle ıbadet ve ubudiyyetin faidesi Allaha âid olmayıp yine kulların menfeatleri için olduğuna tenbih için de buyuruluyor ki 57. ﴿مَآ اُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَآ اُرِيدُ اَنْ يُطْعِمُونِ﴾

ve ben onlardan bir rızk istemem, bana yemek yedirmelerini de istemem - ya'ni diğer Efendilerin

kullarından, uşaklarından bekledikleri gibi Efendilerin menfeatine kulluk değil 58.

﴿اِنَّ اللّٰهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ﴾ zira Allah kendisidir o rezzak, kuvvet sahibi

﴿الْمَتِينُ﴾ metîn, ya'ni kuvveti şiddetli - onun için ona kulluk onun kuvvetinden istifade ile kullarına

nafi' olmak ve o sâyede va'd buyurduğu yüksek sevaba irmek içindir. Onun için Allaha kaçın ve Allaha

kulluk edin 59. ﴿فَاِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ zira o zulm edenlere -Peygambere inanmayıp Allaha

ubudiyyetten kaçan ve şirk-ü tuğyan ile kendilerini ebedî azâba sürükliyerek nefislerine yazık etmiş olan

Mekke müşrikleri gibilere ﴿ذَنُوبًا مِثْلَ ذَنُوبِ اَصْحَابِهِمْ﴾ arkadaşlarının hissaları

gibi dolgun bir hıssa var -

ZENUB, sakaların su taksim ettikleri dolgun büyük bir kufadır ki burada azâbdan nasîb ma'nasına istiare

olunmuştur. ﴿فَلَا يَسْتَعْجِلُونِ﴾ Şimdi onu benden acele istemesinler - «

مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ » deyip durmasınlar 60.

﴿فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِى يُوعَدُونَ﴾ çünkü kendilerine

va'dolunan o günlerinden dolayı vay o küfredenlere - zira Sûrenin başında geçtiği üzere «

اِنَّمَا تُوعَدُونَ لَصَادِقٌ وَاِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ

» dir. Bu ma'na şimdi bir de «

وَالطُّورِ

» ile te'yid olunacaktır.